

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-453-5-14>

INHERITANCE OF CIVILIAN FIREARMS IN UKRAINE

СПАДКУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Koroied S. O.

*DSc (Law), Professor,
Scientific Institute of Public Law*

Короєд С. О.

*д-р юрид. наук, професор,
Науково-дослідний інститут
публічного права*

Обіг зброї в Україні включає не лише її зберігання, носіння, застосування, торгівлю, придбання, відчуження (продаж, обмін, дарування) тощо, а й спадкування. Проблема спадкування цивільної вогнепальної зброї носить суто юридичний характер, адже пов'язана передусім із неузгодженістю правового регулювання відносин в цій сфері між основним актом цивільного законодавства України – Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та підзаконними нормативно-правовими актами – Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року № 2471-ХІІ та Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622 (далі – Інструкція).

Окремі науковці теж звертають увагу, що питання спадкування зброї є одним із найменш урегульованих у законодавстві України й недостатньо дослідженим у теорії цивільного права, оскільки норми ЦК України й інших нормативно-правових актів не містять чіткого порядку та особливостей спадкування зброї, а єдина норма, яка стосується цього питання, міститься лише в зазначеній Інструкції. При цьому висловлюється думка, що свідоцтво про право на спадщину на зброю може бути видано спадкоємцю лише за наявності дозволу відповідного органу внутрішніх справ на придбання зброї [1, с. 13, 14, 16]. Більшість нотаріусів також дотримуються такої точки зору. Взагалі-то, як зауважується в науковій літературі, станом на сьогодні не існує єдиного порядку переходу прав на обмежено оборотоздатні

об'єкти від спадкодавця до спадкоємців, як і не визначено хоча б узагальненої моделі такого процесу [2, с. 213].

Аналіз положень зазначеної Інструкції, а також позицій окремих науковців свідчить, що такий підхід в основному зумовлений ототоженням поняття переходу права власності на зброю в порядку спадкування із поняттям переходу до спадкоємців (передачі спадкоємцям) зброї як об'єкту цивільних прав. При цьому робиться посилання на: а) положення ч. 2 ст. 178 ЦК України, згідно з якою види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту) або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), а також види об'єктів цивільних прав, що можуть належати лише певним учасникам обороту, встановлюються законом; б) Постанову Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року № 2471-ХІІ, якою встановлено, що громадяни набувають права власності на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю, вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами), придбану ними з відповідного дозволу, що надається органами внутрішніх справ; в) Інструкцію, якою визначено можливість придбання мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної, пневматичної, холодної та охолощеної зброї лише за умови надання органами внутрішніх справ дозволу на придбання такої зброї.

Оскільки спадкування зброї належить до похідних способів набуття права власності, тому, застосовуючи буквально тлумачення, можна припустити, що зазначені підзаконні нормативно-правові акти пов'язують можливість набуття права власності на зброю в порядку спадкування від наявності відповідного дозволу органу внутрішніх справ на придбання такої зброї.

Проте таке тлумачення положень зазначених підзаконних нормативно-правових актів буде суперечити передусім Конституції України, якою встановлено, що виключно законами України визначається правовий режим власності (п. 7 ч. 1 ст. 92). При цьому, згідно із ст. 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). А ч. 1 ст. 1218 ЦК України встановлено, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (тобто у спадкодавця повинно було виникнути в установленому порядку право власності на зброю). При цьому ч. 1 ст. 1268 ЦК України встановлено, що спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її (тобто спадщина або прийма-

ється вся або не приймається нічого), а ч. 5 цієї статті передбачено, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини. Водночас згідно із положеннями ст.ст. 1296, 1297 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є майно, щодо якого здійснюється державна реєстрація, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на таке майно. Верховний Суд при розгляді однієї зі справ за адміністративним позовом спадкоємця (після свого померлого брата, якому належали дві мисливські гладкоствольні рушниці) до управління поліції про зобов'язання передати та зареєструвати на його ім'я рушниці зробив висновок про те, що реєстрація на ім'я позивача (спадкоємця, який вже отримав дозволи на придбання двох одиниць цієї зброї) та передача йому вказаної зброї (яка після смерті спадкодавця була передана на тимчасове зберігання до управління поліції) на підставі п. 12.16 розділу 12 Інструкції можлива лише за умови надання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину [3].

З наведених вище положень Цивільного кодексу України випливає, що до спадкоємця в порядку спадкування переходить (передається) право власності на річ, а не сама річ як об'єкт цивільних прав. При цьому з буквального тлумачення положень ч. 1 ст. 178 ЦК України вбачається, що законом встановлена заборона саме на "перехід" ("передачу") в порядку спадкування до іншої особи "об'єктів цивільних прав, які вилучені з цивільного обороту або обмежені в обороті", а не обмеження набуття права власності на них в порядку спадкування, оскільки право власності на такі об'єкти не є таким, що не входить до складу спадщини згідно із положеннями ст. 1219 ЦК України. Така зброя, згідно із п. 6 глави 9 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, визнається спадковим майном, яка передається на зберігання до органу внутрішніх справ в порядку вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

Приписами п. 12.16 глави 12 розділу II Інструкції визначено, що у разі смерті власника зброї остання у п'ятиденний строк здається близькими особами до органів (підрозділів) поліції на тимчасове зберігання до вирішення питання щодо спадкування майна (але на строк не більше шести місяців). При цьому якщо хтось із спадкоємців бажає таку зброю (крім нагородної) залишити у власності та володіти (користуватися) нею, вона може бути зареєстрована на його ім'я в установленому законодавством порядку відповідно до вимог пункту 12.2 цієї глави. У тому ж випадку, якщо серед спадкоємців немає осіб, які мають право на зберігання зброї, основних частин зброї, пристроїв, то зброя, основні частини зброї і пристрій у місячний строк після строку,

указаного в абзаці першому цього пункту, повинні бути реалізовані в установленому законодавством України порядку особі, що має дозвіл органів (підрозділів) поліції на придбання зброї, основних частин зброї, пристрою, або здані на реалізацію в магазин, у якому здійснюється продаж зброї та боеприпасів до неї, основних частин зброї, пристроїв та патронів до них. Для реалізації успадкованої зброї, основних частин зброї, пристроїв спадкоємець (без отримання дозволу на їх зберігання та носіння) отримує направлення на комісійний продаж відповідно до вимог пункту 12.9 цієї глави.

Із вищенаведених положень Цивільного кодексу України та Інструкції випливає, що у спадкоємця право власності на успадковану зброю виникає з моменту відкриття спадщини (з моменту смерті спадкодавця), але має посвідчуватись відповідним свідоцтвом право на спадщину, видача нотаріусом якого не залежить від наявності чи відсутності у спадкоємця дозволу органу внутрішніх справ на придбання зброї. Водночас, оскільки в силу ч. 7 ст. 319 ЦК України діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом, тому спадкоємець для залишення у власності і отримання у фактичне володіння (користування) успадкованої зброї повинен отримати дозвіл на придбання такої зброї, зареєструвати її на своє ім'я та набути право на зберігання (носіння) зброї. Неотримання спадкоємцем відповідного дозволу унеможлиблює фактичне володіння нею та передбачає обов'язок спадкоємця в місячний строк після спливу шестимісячного строку на прийняття спадщини реалізувати успадковану зброю в магазин, у якому здійснюється продаж зброї (на підставі відповідного направлення органу внутрішніх справ на комісійний продаж). У випадку ж наявності на успадковану зброю кількох спадкоємців, кожен з яких має дозвіл або ж з яких лише один має дозвіл, то питання визначення порядку володіння (користування) спільною зброєю або ж припинення права власності одного із спадкоємців на зброю як спільне майно має вирішуватись відповідно до положень Цивільного кодексу України, які регулюють відносини спільної часткової власності (або на етапі оформлення спадщини шляхом укладення договору про її поділ, або в будь-який час після отримання спадкоємцями свідоцтва про право на спадщину на зброю).

Схожий механізм (залежно від отримання або неотримання дозволу на зброю після видачі нотаріусом свідоцтва про право на спадщину) спадкування цивільної вогнепальної зброї передбачено й у ст. 31 проекту закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю», підготовленого до другого читання [4]. Водночас окремі положення

зазначеної статті цього законопроекту потребують приведення у відповідність із Цивільним кодексом України, оскільки: а) передбачають “повторне набуття у власність” спадкоємцем, який вже отримав свідоцтво про право на спадщину, вогнепальної зброї у порядку, встановленому законопроектом (п. 1 ч. 2 ст. 31), адже такої підстави набуття права власності Цивільним кодексом України не передбачено; б) встановлюють механізм примусового позбавлення одного із спадкоємців (який має дозвіл) прав на успадковану зброю у випадку відсутності договору про поділ спадщини чи рішення суду, шляхом продажу з відшкодуванням вартості спадкоємцям пропорційно до їхніх часток у спадщині (ч. 5 ст. 31), адже це позбавляє такого спадкоємця (який має дозвіл) можливості залишити зброю собі (наприклад, як пам’ять про померлого родича) та вирішити питання визначення порядку користування (із можливою відповідною компенсацією іншому співвласнику) або вирішити питання припинення права на частку у спільному майні за вимогою спадкоємця-співвласника (який має дозвіл) чи стягнення грошової компенсації вартості частки за вимогою іншого спадкоємця-співвласника (який не має дозволу на зброю) (в порядку статей 358, 364, 365 ЦК України).

Література:

1. Крушельницька Г. Проблемні питання переходу права власності на зброю в порядку спадкування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 13–18.
2. Шляховська І. М. Перехід прав на обмежені у цивільному обороті об’єкти у порядку спадкового правонаступництва. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023 № 1. С. 212–216. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/34.pdf>
3. Постанова Верховного Суду від 23 квітня 2021 року, судова справа № 440/2568/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96498237>
4. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект закону України від 25 червня 2021 року № 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2128077>